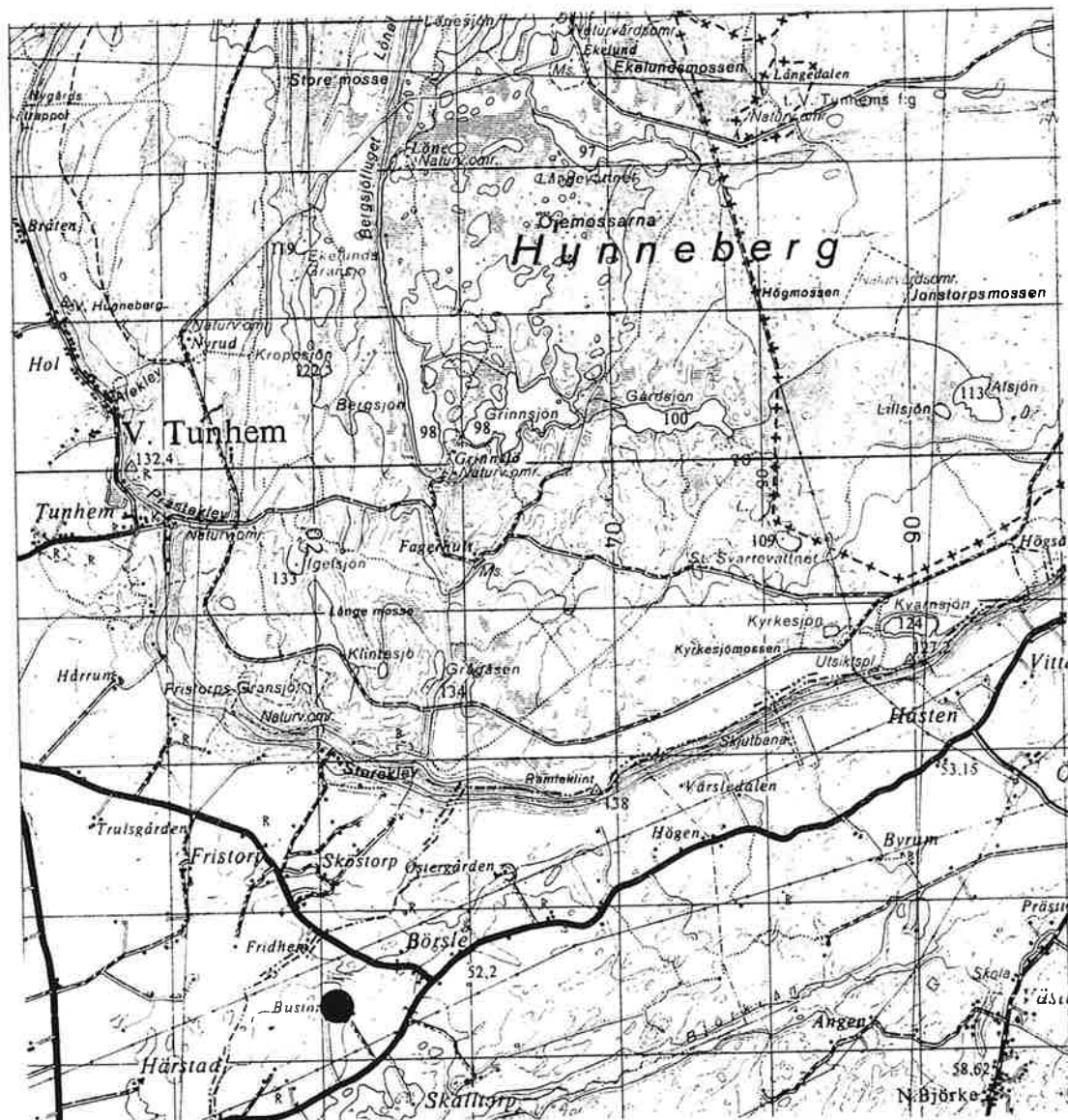

RAPPORT

PROVUNDERSÖKNING AV NEOLITISK BOPLATS RAÄ 133, LERUMS HAGE, VÄNE-ÅSAKA SN, VÄSTERGÖTLAND

KARL-GÖRAN SJÖGREN
INST. FÖR ARKEOLOGI
GÖTEBORG 1993

INNEHÅLL

1. INLEDNING
2. UNDERSÖKNINGENS MÅLSÄTTNING
3. TOPOGRAFI, GEOLOGI, VEGETATION
4. KULTURLANDSKAPSUTVECKLING
5. TIDIGARE FYND SAMT FORNLÄMNINGSMILJÖ
6. GENOMFÖRANDE
7. UNDERSÖKNINGSRESULTAT
8. SAMMANFATTNING
9. TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER
10. LITTERATUR

- APPENDIX: 1 Fyndlista
2 Provgropsbeskrivningar
3 Foton
4 Fosfatlista
5 Nyupptäckta boplatser

1. INLEDNING

I föreliggande rapport redovisas en mindre provundersökning som utfördes i april 1984 av Inst. för arkeologi vid Göteborgs universitet. Undersökningen berörde en stenåldersboplats, Raä nr 133, vid Lerums Hage i Väne-Åsaka Sn, Västergötland.

Undersökningen ingick som ett led i ett avhandlingsarbete vid institutionen av Karl-Göran Sjögren, som också ansvarade för dess uppläggning.

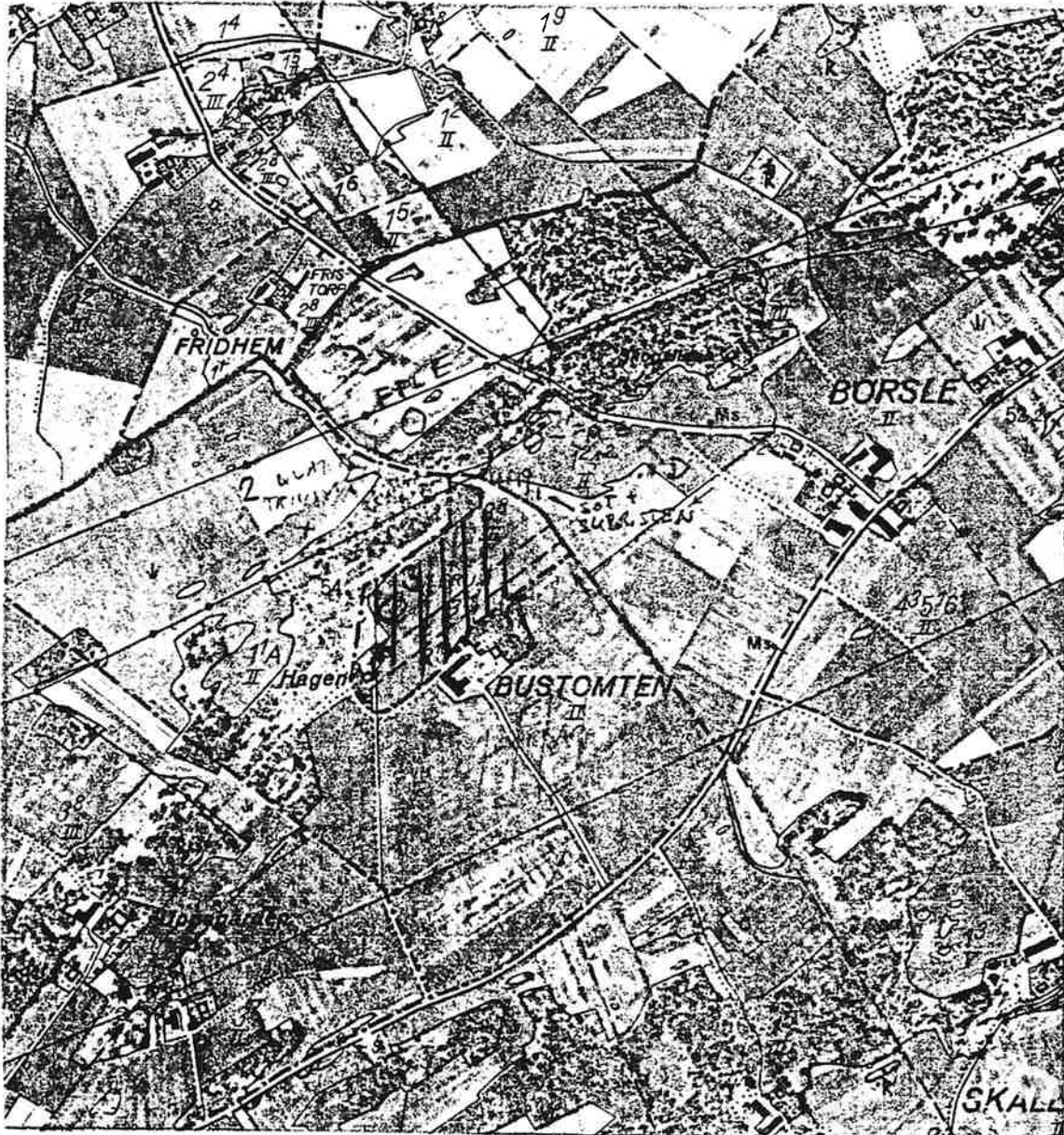

Fig 1. Utsnitt ur ek. kartbladet 8C3a med den undersökta lokalen markerad.

2. UNDERSÖKNINGENS MÅLSÄTTNING

Det ovan nämnda avhandlingsarbetet avser att belysa samhällsformer i Västsveriges tidig- och mellan-neolitikum. Arbetet är främst inriktat på produktionsformernas karaktär. Två delaspekter av detta ansågs kunna beröras av den aktuella undersökningen:

- Funktionell indelning av boplatser efter deras plats i ett produktionssystem.
- Ekonomiska och sociala relationer mellan olika boplatser och boplatssystem.

I området kring Vänersborg-Trollhättan finns goda möjligheter att inom ett begränsat område närmare studera Trattbägar-kulturens bosättnings- och näringsformer. Här finns ett stort antal tidigare kända stenåldersboplatser, varibland ett antal trattbägarlokaler. En del av dessa kan med stor sannolikhet beteckas som specialiserade fångststationer. Hit hör bl.a. den rika keramikboplatsen vid Frugårdssund på Vänersnäs samt boplatserna på Stallbackaöarna i Göta älv, omedelbart ovanför Trollhättefallen.

Den aktuella boplatsen ligger däremot i en helt annan miljö och kan misstänkas vara en huvudboplats, varifrån jordbruk bedrivits. Möjligheter skulle alltså finnas att se den i samband med fångststationerna som integrerade delar i ett försörjningssystem.

För att försöka testa denna hypotes, samt ge underlag för dateringar och för jämförelser med andra liknande boplatssystem, inriktades provundersökningen på följande punkter:

1. Trattbägarboplatsens avgränsning
2. Att undersöka om någon del av kulturlagret kunde ligga oskadat under plogdjup
3. Att ta fram ett större fyndmaterial

3. UNDERSÖKNINGSOMRÅDET: TOPOGRAFI, GEOLOGI, VEGETATION

Boplatsen ligger ca 1,5 km S om Hunneberg och 5 km Ö om Göta älv, i ett område med relativt flack topografi som domineras av lersediment med uppstickande kala berg. Omedelbart åt V finns dock ett mindre område som domineras av grövre sediment (sand och sandig lera). Mot NV vidtar en lerslätt, Tunhemsslätten, kring Hullsjön. Mot S och SÖ övergår denna gradvis i ett mera kuperat och höglänt landskap med större och större inslag av kalt berg (Digerfeldt & Welinder 1978, 1985, Lindström & Lundbohm 1885). I denna övergångszon ligger boplatsen (fig 1).

Samtidigt övergår landskapet från en fullåkersbygd till att innehålla ett större och större inslag av skogsmark, företrädesvis barrskog. I boplatsens närområde är skogen dock begränsad till impedimenten.

Boplatsens närtopografi utgörs av en platå på S sidan av en flack bergsrygg. Platåns nivå är ca 50 m ö h. Den avgränsas åt Ö av en dalgång i vilken en liten å rinner. Denna har sitt utlopp i Hullsjön, och boplatsen ligger således inom sjöns upptagningsområde (Digerfeldt och Welinder 1978, 1985).

Jordarten inom boplatsoområdet är sandig mo med något inslag av lera på vissa platser. Berggrunden består av gnejs.

4. UNDERSÖKNINGSOMRÅDET: KULTURLANDSKAPSUTVECKLING

Kulturlandskapets utveckling i området kring den undersökta lokalen har nyligen behandlats i två arbeten av Digerfeldt och Welinder (1978, 1985). De utgår dels ifrån ett pollendiagram från Hullsjön, dels ifrån befintligt arkeologiskt material i form av registrerade lösfynd och fornlämningar.

Det arkeologiska materialet tolkas av Welinder som tydande på en omläggning av kulturlandskapet under senneolitikum, vilken skulle innebära dels en allmän expansion, dels ett ökat utnyttjande av de lågt liggande lerområdena nära Hullsjön, medan man tidigare främst använt de mera perifera markerna. Notabelt är dock att både det tidig- och mellanneolitiska materialet är mycket sparsamt och endast består av ett mindre antal lösfunna yxor.

Digerfeldt försöker i sin pollenanalys spåra den mänskliga aktiviteten i området och på så vis testa Welinders hypotes. Kulturlandskapets utveckling under stenålder beskrivs av honom på följande sätt:

Cerealia och *Plantago lanceolata* uppträder samtidigt och strax efter almfallet, dvs i tidig subboreal tid. Samtidigt visar hassel och gräs kortvariga maxima. Detta tolkas som tecken på röjningar för odling och betesmark. Två C14-dateringar placerar denna händelse strax före ca 2900 bc. Då dateringarna är gjorda på gyttja bör de dock tas med en viss reservation.

I en senare fas, motsvarande mellanneolitikum, sker en regeneration av skogen, med ökning för både lind och alm. Denna skog tycks dock ha varit öppnare än den ursprungliga. Odlings- och betesindikationer finns även under denna tid.

Från senare delen av mellanneolitikum inträder så en ny expansionsfas, som varar in i bronsålder. Enligt Digerfeldt etableras nu ett ganska öppet, starkt kulturpåverkat landskap. Expansionen innefattar både odlings- och betesindikationer. Ökningar av gräs-, en- och ljungpollen tyder på etablering av hedmarker i områdets högre belägna, perifera delar. Ett ökat inslag av lersediment i lagren tolkas som ett tecken på att lerområdena nära sjön nu tagits i bruk i större utsträckning.

Något entydigt svar på frågan om Welinders hypotes är riktig kan inte ges utifrån dessa undersökningar. En väg att komma vidare skulle i detta läge kunna vara intensivare undersökningar och registreringar av relevant arkeologiskt material.

5. TIDIGARE FYND OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Lokalen upptäcktes 1937, då det vid byggandet av den ännu kvarstående logen framkom keramik, ben och kol. Platsen besiktigades samma år av N.I. Svensson (ATA Dnr 3951/37). Enligt denne hade vid grävning av ett täckdike genom logens N del en stående urna, fylld med br. ben och kol, påträffats. I dikets fortsättning och 7 m N om urnan påträffades en härd. Denna var fyndtom. I närheten av den hade flintavfall, ett järnfragment samt en flintspets hittats. I jordfyllningen från logen hittades orerade krukskärvor.

På en avsats i berget N om logen, 3 m N om urnan, hittades krukskärvor, två knackstenar, aska

och kol. Enligt markägaren hade också härda påträffats i åkern invid logen.

Enligt kommentarer av Axel Bagge och F. Sällström 1937 härrör fynden dels från en järnåldersgrav, dels från en stenåldersboplats.

Fynden i SHM består av (SHM 21 817):

Keramik, ornerad 2 st
Keramik, oornrad ca 65 st
Br. ben
Kol

Av intresse här är främst stenåldersfynden. De utgörs av tre krukskärvor av neolitisk godstyp med ljusbrun yta och magring av grov, krossad granit. Två skärvor är ornerade med vinkelställda snörstämpeltryck. En skärva har ett sädeskornsavtryck på baksidan. De kan mest sannolikt hänföras till TRB-kultur, troligen MN I, även om Bagge antyder möjligheten av en SYK-datering.

Den övriga keramiken är av järnålderstyp och kommer troligen från en flatmarksgrav.

Ytterligare fynd har sedermera insamlats i åkern av den dåvarande markägaren samt av dennes son, Bertil Axelsson. Dessa fynd förvaras hos B. Axelsson, Lerums Uppegård. De är sammanställda i tabell 1. Axelssons uppgifter om utbredningen redovisas i fig 6. De av markägarna insamlade fynden har en betydligt vidare kronologisk spridning än fynden i SHM och sträcker sig från senmesolitikum till äldre järnålder.

Från mesolitisk tid kommer ett par fragmentariska Lihultyxor, en mikrospånkärna, 7 mikrospån samt ett par slipstensfragment av sandsten. En senmesolitisk boplats bör alltså ha legat här, vilket är intressant med tanke på det icke strandbundna läget. En alternativ tolkning kan dock vara att dessa fynd hör samman med trattbägarceramikerna och kommer från en övergångsfas i samband med jordbrukets introduktion.

Trattbägarbosättning är belagd främst genom keramikfynden. Av de 10 ornerade skärvorna har 7 st grov tvärsnoddsonering. Två av dessa är mynningsbitar som har ett horisontellt band av vertikalt ställda tvärsnoddstryck under mynningen, dvs en typisk tidigneolitisk ornering. Dessutom förekommer tvärsnoddstämpel på en mynningskant samt två skärvor med fina streck. Det bör påpekas att keramiken sannolikt hör till den tidigaste delen av tidigneolitikum, dvs kring eller strax efter 3000 bc. Till denna fas hör troligen också en närmast tunnackig bergartsyxa samt ett avslag av ett slipat flintredskap.

Till mellaneneolitisk TRB, troligen MN I, kan de ovan nämnda krukskärvorna med vinkelornering i snörstämpel dateras, ev. också en mynnings-skärva med utvikt kant, liknande brämbägarer. sådana har främst påträffats i Skåne, men har vid de senaste årens gånggriftsundersökningar även hittats i centrala Västergötland.

En grupp artefakter härrör från perioden senneolitikum- äldre bronsålder. De utgörs av

dolkfragment, ett fragment av en enkel skafthålsyxa samt förarbeten och skafthålstappar till dylika.

Från bronsålder - äldre järnålder härrör ett relativt stort antal krukskärvor.

De övriga redskapen, dvs skrapor, sticklar, spån, avslag och kärnor, kan f.n. inte ges någon närmare datering.

TABELL. 1: FYND I B. AXELSSONS SAMLING

TYP	ANTAL	ANM.
LIHULTYXA	2	1 eggfr., 1 nackfr.skiffer
TRINDYXA	1	
YXA, NÄRMAST TUNNACKIG	1	bergart, sek. huggen skafränna
SKAFTHÅLSYXA	1	fragm.
-", FÖRARBETE	5	
SKAFTHÅLSTAPP	2	
FLINTDOLK	1	slipade sidor
-"	2	fragm.
KÄRNREDSKAP	1	fragm.
SKIVSKRAPOR	10	1 fragm.
SPÅNSKRAPA	1	
SPÅNSTICKEL	1	mittstickel
AVSLAG M. RETUSCH	2	
AVSLAG MED SLIPYTA	1	
SPÅNKÄRNA, KONISK	1	ca 3 cm st
AVSL. KÄRNA,	1	oreg., dålig flinta
NÄRMAST KONISK		
MIKROSPÅNKÄRNA	1	
SPÅN, -FRAGM.,	7	
SPÅNL. AVSLAG		
MIKROSPÅN, -FRAGM.	7	
AVSLAG	62	oftast små
FLINTA ÖVRIG	8	
RÅFLINTA	8	6 svallade av västkusttyp, 2 m. kritskorpa
KNACKSTENAR	4	
SLIPSTENSFRAGM., SANDSTEN	2	
-", KVARTSIT	1	
AVSLAG, DIABAS	1	
DIABASSKÄRVOR	2	
SLÄNDTRISSA	1	
SKIFFERBRYNEN	3	
KERAMIK, TRB-TYP	10	
-"- ODAT.	1	
-"- BRÅ/JÅ	XX	
BR. BEN	1	

Boplatsen ligger i ett rikt fornlämningsområde, präglad bl. a. av den rika järnåldersmiljön i V. Tunhem. I den närmaste omgivningen finns främst ensamliggande stensättningar, skålgropslokaler samt lösfynd av flint- och stenyxor registrerade.

6. UNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING

Undersökningen utfördes som en testgrävning med provgropar som spreds över en ca 10 000 kvm stor yta. Groparna var 0,5x0,5 m stora och grävdes för hand med skärslev. De grävdes ca 0,1 m ner i orörd mark. På grund av jordens fuktiga konsistens kunde den inte sållas. Sammanlagt 27 gropar grävdes. I några gropar påträffades kulturlager och/eller anläggningar. Dessa gropar utvidgades därför till kvm-rutor (M2-M3, pg 5, pg 22). En i ytan synlig upplöjd härd undersöktes också (M1/A1).

I lagret under ploglagret togs fosfatprover, som analyserades med spotmetoden. I kulturlagret togs dessutom kol- och jordprover.

Den plöjda åkern avsöktes efter lösfynd. Dessutom gjordes en registrering av antalet skörbrända stenar inom 3x3 m stora rutor med 20 m intervall.

Provgroparna dokumenterades i plan i förhållande till ett fristående koordinatnät. Deras höjder inmättes i förhållande till en fixpunkt på berget N om ladan. Lagerbeskrivningar upprättades. Profiler i skala 1:20 ritades för meterrutorna. Foton togs i färg och sv.

I samband med undersökningen besiktigades åkrarna Ö om den å som rinner strax Ö om bopplatsen, varvid två, ev. tre mesolitiska boplatser påträffades (se app. 5).

I oktober 1984 hade ett parti av gårdsplanen till Lerums Hage avbanats, varvid härdar framkom. Dessa besiktigades och registrerades.

7.UNDERSÖKNINGSRESULTAT

Gropar grävdes över hela åkern, dock med koncentration till två partier, se översiktsplanen, fig 2. Det SV partiet anslöt sig till de tidigare kända fynden från logbygget, samt åkern Ö därom. Här kunde en svag, Ö-V höjdrygg iakttas, vilken anslöt sig till ett litet impediment med uppstickande berg. På denna rygg hade enligt markägaren härdar iakttagits. Gropar lades därför på och nedanför denna rygg, kring impedimentet samt Ö om logen.

Det NÖ området omfattade platåns Ö kant samt sluttningen Ö därom. Även här hade ytfynd gjorts enl. B. Axelsson. Avsikten var här att undersöka förekomsten av ev. överplöjda kulturlager.

Groparna var genomgående fyndfattiga, endast ett fåtal fynd per grop framkom. Den fyndrikaste gropen var pg 5, som dock var 1 kvm stor. Fynd framkom över större delen av den undersökta ytan utan någon tendens till koncentration. Vissa partier av åkern var dock helt fyndtomma, jfr översiktsplanen. Fynden var av samma typ som tidigare hittats, dvs flinta, keramik, bränd lera, bergartsavslag samt skörbränd sten. Keramiken var av både sten- och järnålderstyp.

Stratigrafin var överlag enkel och enhetlig. I det SV området var ploglagret 0,2-0,3 m tjockt. Där- under följde i de högre belägna partierna direkt bottenmaterialet, som bestod av sand, sandig mo eller lerig sandig mo. I åkerns sydligaste del, som låg något lägre, fanns ett ca 0,2 m tjockt lager av humös sandig mo ovanpå bottenmaterialet. Det var nästan fyndtomt och innehöll endast enstaka bitar br. lera och skörbränd sten. Troligen rör det sig om en överodlad vegetationsyta.

I ett ca 35x20 m stort område på sydsidan om den svaga höjdryggen var jorden något mörkare än i omgivningen. Här grävdes 3 m² (pg 5 samt M2-3). Lagerföljden i M2-3 framgår av fig 3. Under ploglagret fanns ett gult, starkt stenbemängt lager av grusig, lerig sand utan fynd. Under detta kom så ett svart, sotigt lager innehållande rikligt med skörbränd sten och kol. Därunder följde ett grått lager lerig sandig mo med enstaka skörbr. sten samt något kol och br. lera. I detta lager fanns också fynd i form av keramik och br. ben. Keramiken utgjordes av två skärvor, varav den ena kan dateras till stenålder och den andra till järnålder. De övre kulturlagren kan därigenom troligen dateras till äldre järnålder. Det svarta lagret kan ev. tolkas som ett avfallslager. En alternativ tolkning är att kolet i detta härrör från en nedbrunnen konstruktion. Detta skulle också kunna förklara det övre, gula lagret, som i så fall skulle utgöra material från vägg- eller takkonstruktionen. Att en lerklinad byggnad stått på denna plats bekräftas av förekomsten av bränd lera med pinn- och träavtryck i detta område. Det undre grå lagret är av mer osäker tolkning. Det kan ses som en äldre markyta, troligen utkanten av ett kulturlager. Tyvärr har dock sten- och järnåldersfynd deponerats blandat på denna nivå.

Det svarta kulturlagret kunde ses även i pg 5 men var här något tunnare. De två övriga lagren saknades här. I de övriga kringliggande groparna fanns endast antydningar till kulturlager i form av skörbränd sten samt kol eller br. lera i ploglagrets underkant. På höjdryggen strax N om kulturlagret, särskilt i åkerkanten vid impedimentet, kunde en del brända lerbitar varav några med pinnavtryck insamlas.

På den ovannämnda höjdryggens förlängning mot Ö syntes i ytan en upplöjd härd (A 1). Här grävdes en kvm-ruta (M 1, se fig 4). Härden var närmast rund och ca 1 m diam., dess bevarade djup ca 0,1 m under plogdjup. Den var fylld av sotig, kolig sand med skörbrända stenar. Inga fynd gjordes.

ÖVERSIKTSPLAN
 LERUMS HAGE, VÄNE-ÅSAKA SN, VG
 KARL-GÖRAN SJÖGREN 1984

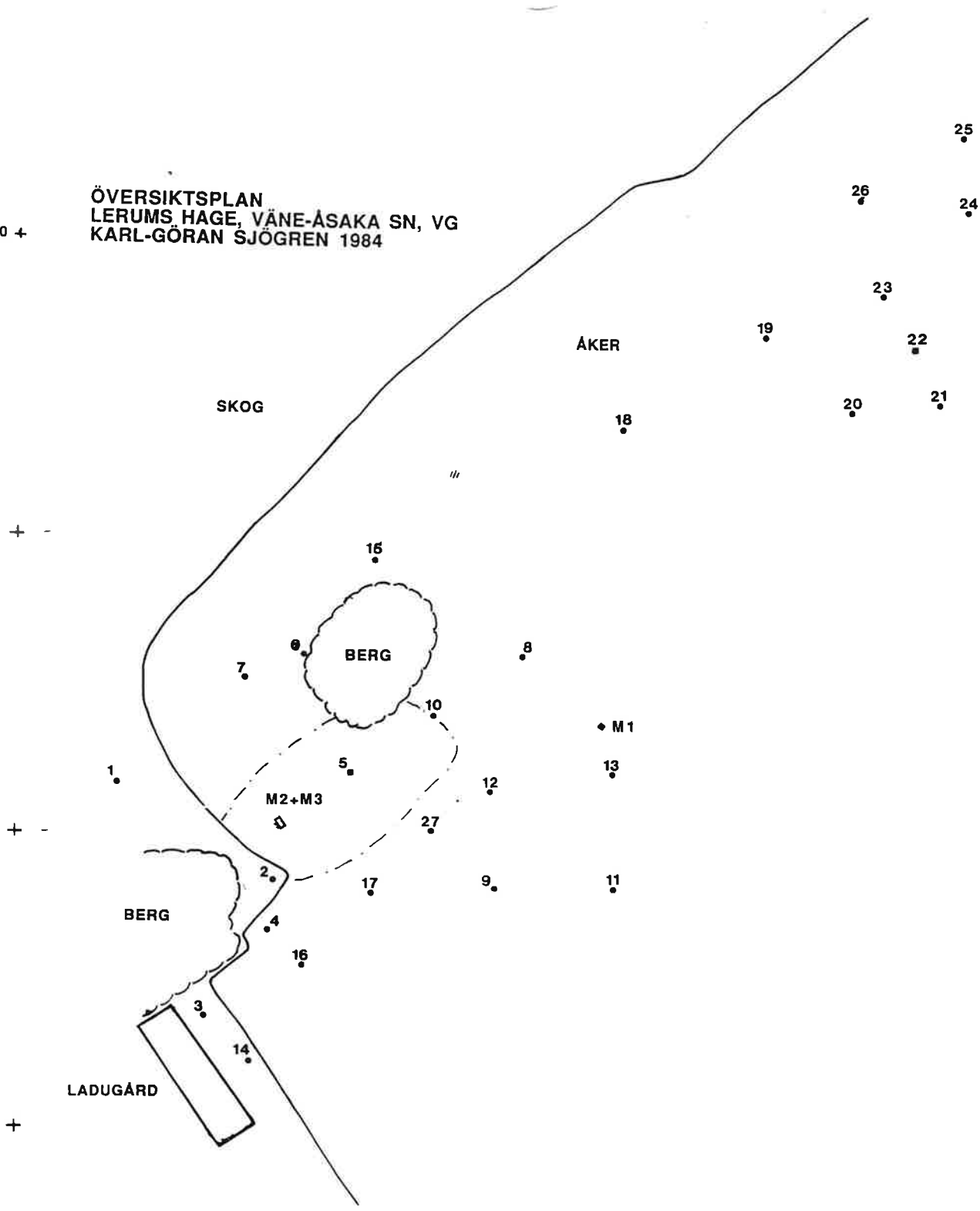
X 300 +

X 200 +

X 100 +

Y 100 +

Y 200 +

--- BEGRÄNSNING FÖR MÖRKARE JORD
 /// SOTFLÄCK

Fig 2. Översiktsplan över grävningssytan.

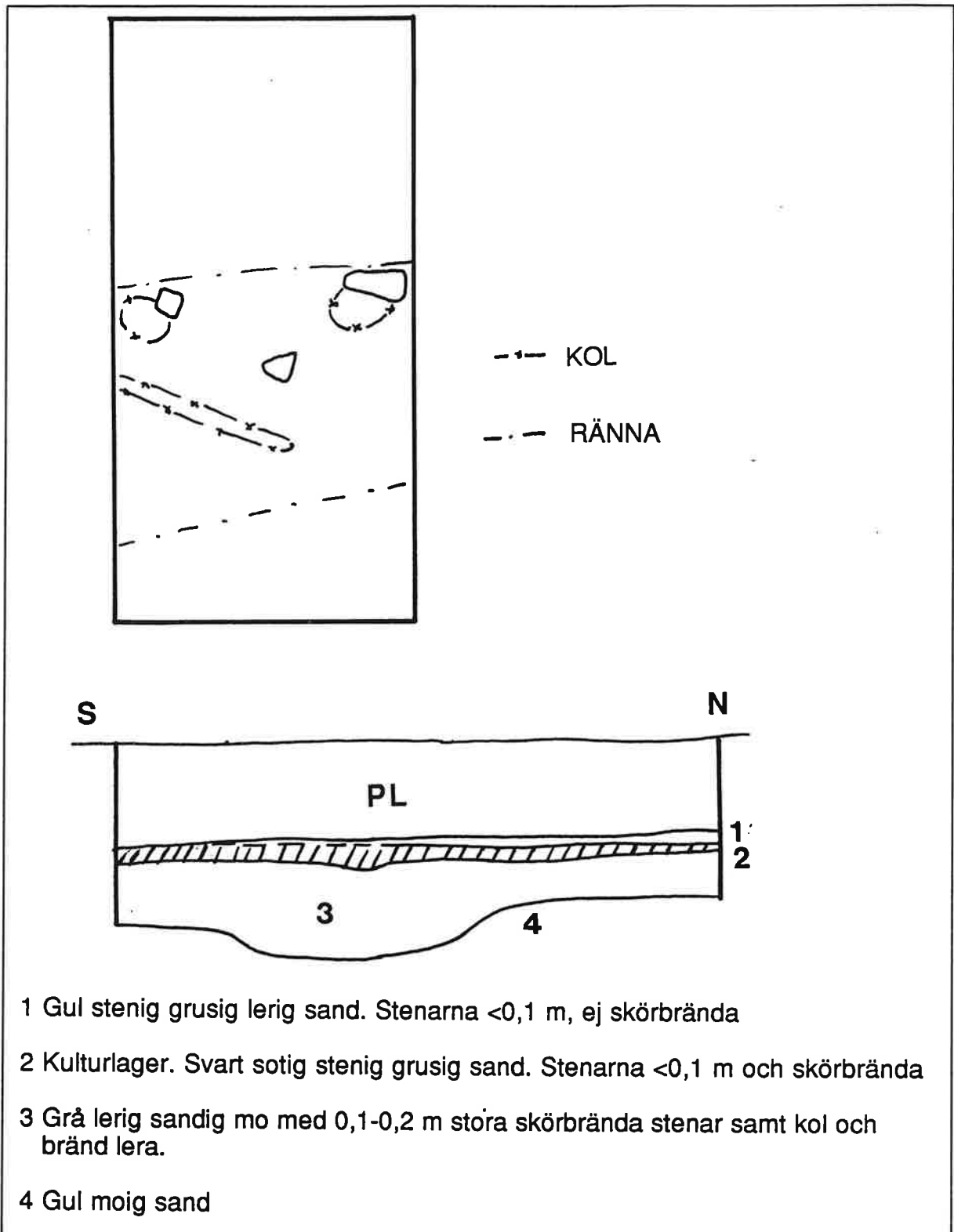

Fig 3. Plan och profil av meterrutorna M2-M3. Skala 1:20.

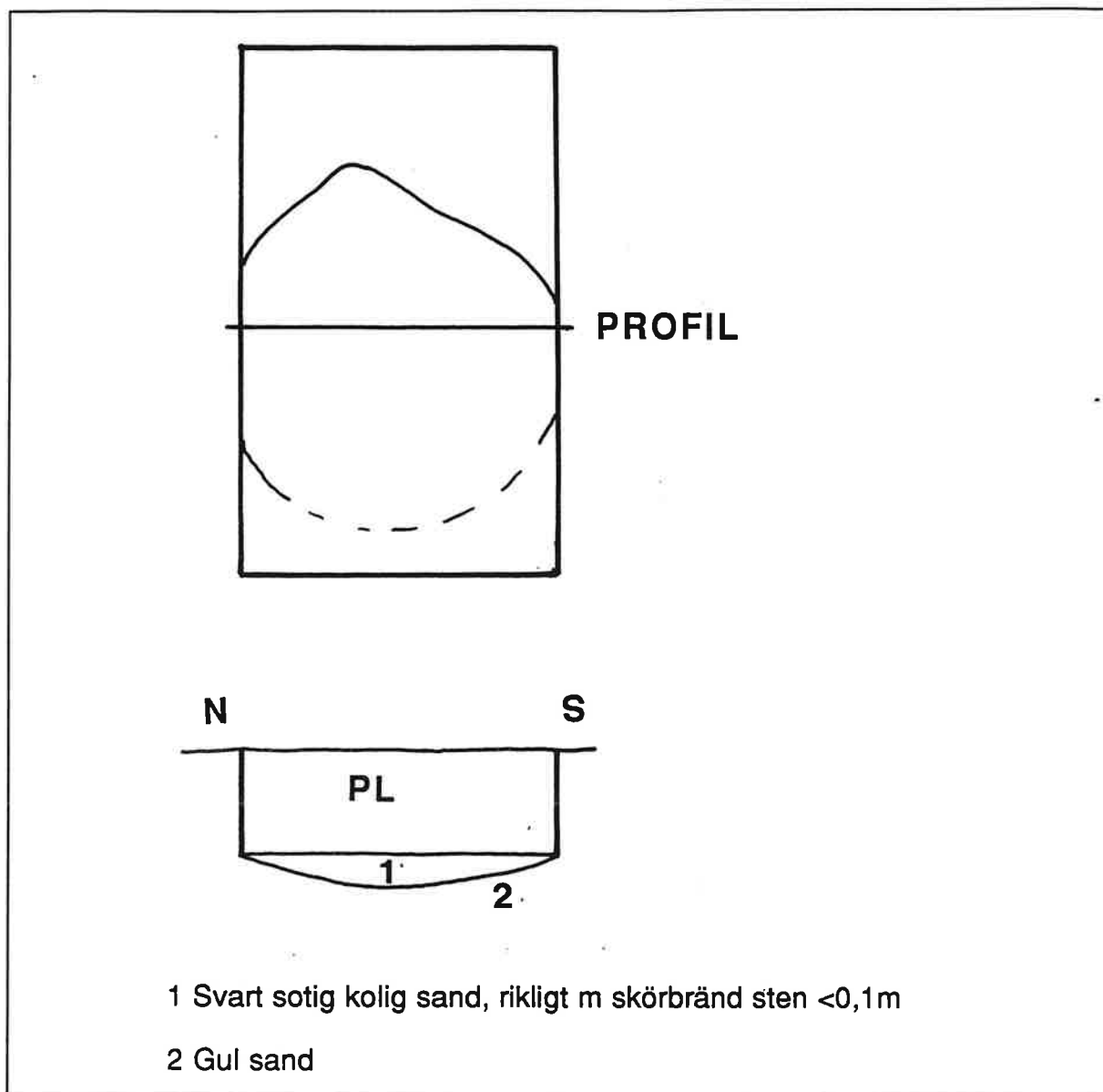

Fig 4. Plan och profil av härden A1 i ruta M1. Skala 1:20.

I det NÖ området var lagerföljden i princip densamma som ovan beskrivits. I de gropar som låg i slutningen var dock ploglagret tjockare, och under detta följde ett intill 0,35 m tjockt lager av humös sandig mo, mörkgrått-brungrått till färgen. I detta lager förekom kolbitar samt en krukskärva av stenålderstyp, ev. med snörörnering (F 6). I botten på två av groparna, pg 20 och 22, sluttade botten på ett sådant sätt att det bör tyda på nedgrävningar. Tolkningen av detta blir att här finns överodlade kulturlager samt anläggningar i form av gropar. Dateringen är dock osäker. På ytan kunde även i detta område både järn- och stenåldersfynd insamlas.

Fyndens utbredning

I fig 5 redovisas de uppgifter som gått att få fram om de äldre fyndens spridning, liksom lösfynd gjorda vid den aktuella undersökningen samt spridningen av fyndförande gropar. Som figuren visar gjordes de flesta fynden i åkerns NV hörn. I övrigt fanns lösfynd av flinta och keramik glest spridda över hela området. Ingen kronologisk skillnad har kunnat ses mellan de olika fyndens utbredning.

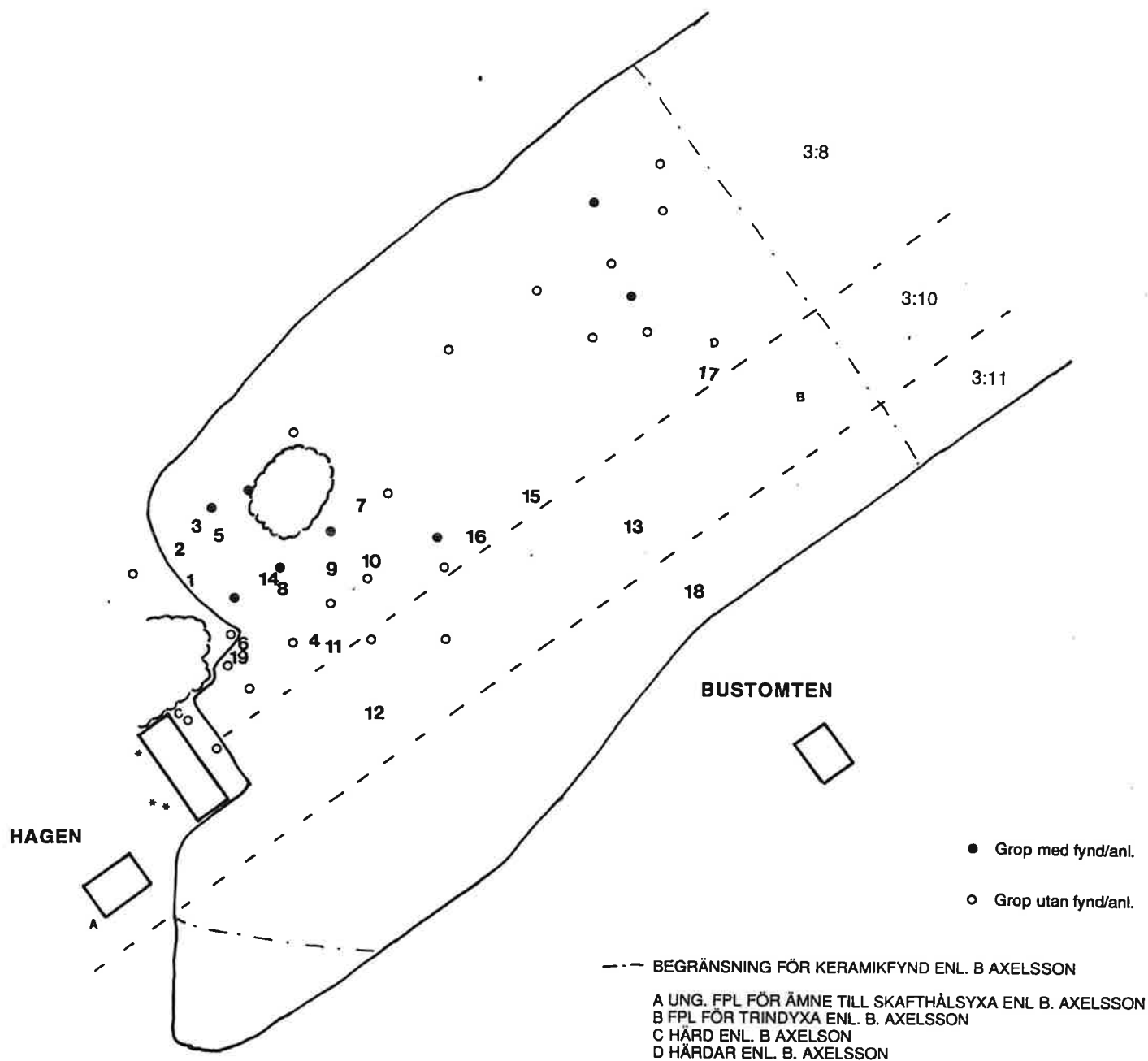

Fig 5. Fyndspridning i det undersökta området. Lösfynd 1-19 markerade. Lösfynd 20-21 plockades i anslutning till impedimentet i NV åkerhörnet, lösfynd 22 över hela åkern. Stjärnorna markerar de i okt. 1984 registrerade härdarna.

Utbredning av skörbränd sten

Som nämnts genomfördes en registrering av frekvensen skörbränd sten, för att på så sätt försöka avgränsa boplatssytan. Registreringen tillgick så att antalet skärviga stenar inom 3x3 m stora rutor på 20 m avstånd från varandra räknades. Resultatet framgår av fig 6. Som synes är frekvensen störst i ett område ungefär mitt på åkern, dvs på och kring den ovannämnda höjdryggen. Det är rimligt att anta att detta avspeglar förekomsten av upplöjda härdar. Det är dock inte möjligt att datera denna koncentration utan C14-dateringar.

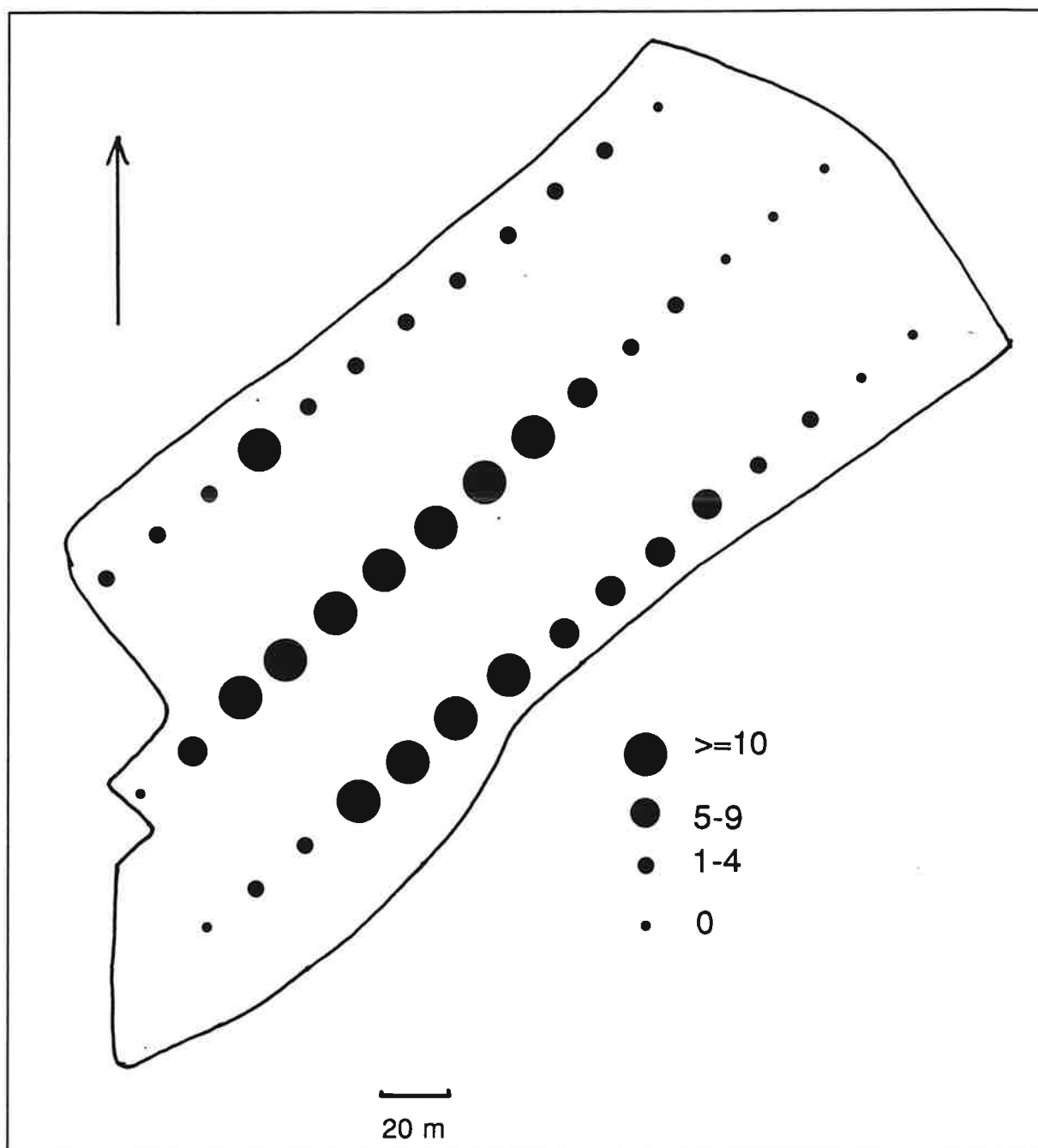

Fig 6. Antalet skörbrända stenar inom 3x3m-rutor på den undersökta åkern.

Härdar på gårdsplanen

I oktober 1984 hade markägaren avbanat en yta på gårdsplanen till Lerums Hage, varvid tre härdar framkom. Dessa besiktigades och registrerades, se fig 7. Förekomsten av härdar i detta område stämmer väl överens med tidigare uppgifter.

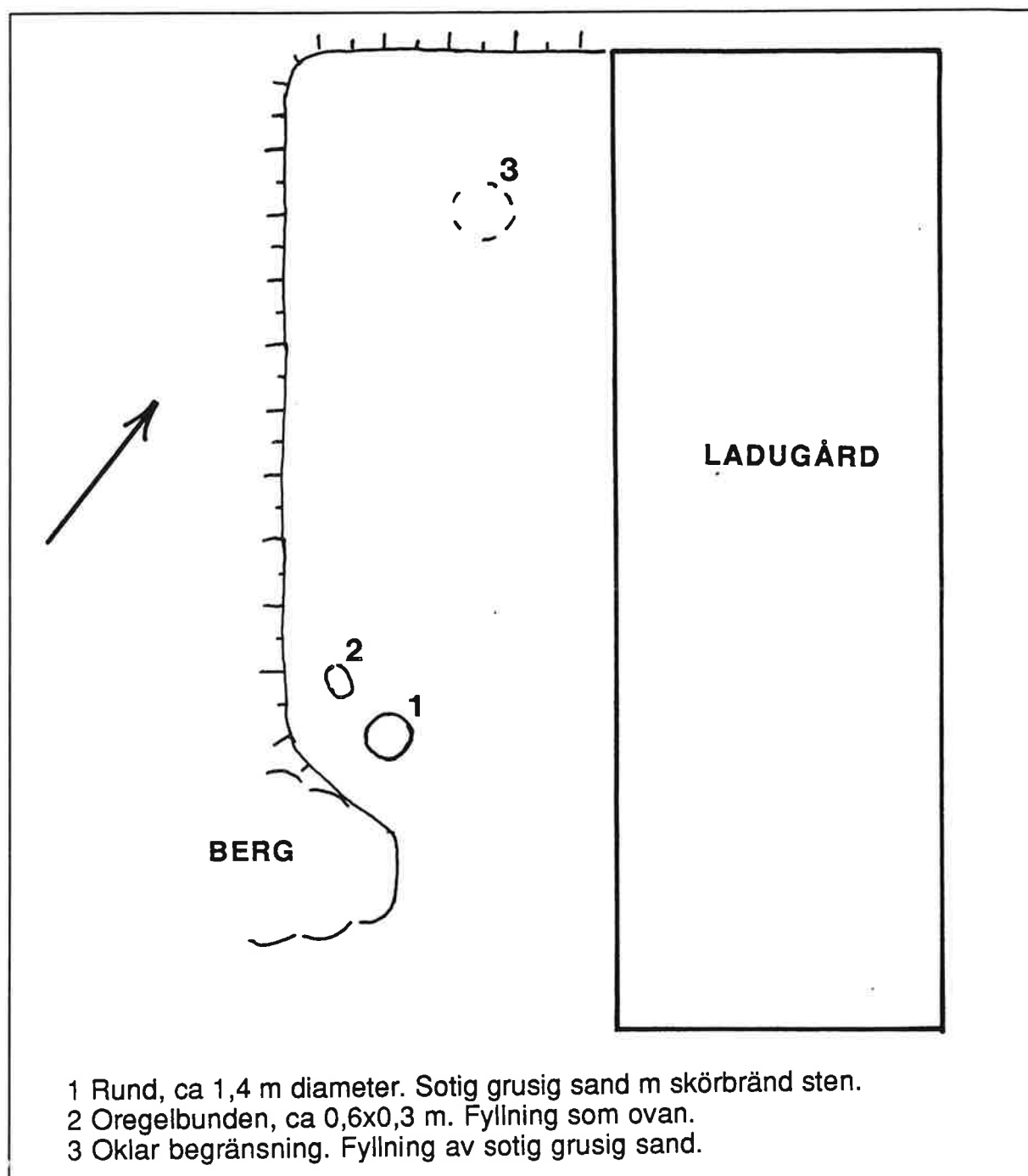

Fig 7. De i okt -84 registrerade härdarna. Skala 1:200.

Fosfatkartering

Fosfathalten analyserades i prover från provgröparna med hjälp av spotmetoden (Österholm 1982). Enligt denna metod graderas fosfathalten i en femgradig skala där I är lägst och V är högst. Resultatet redovisas i appendix 3 och på fig 8.

Förhöjda fosfathalter förekommer i ett sammanhängande område i anslutning till det område där kulturlager finns bevarat i åkerns NV hörn. Fosfaterna tycks dock ha en större utbredning än vad kulturlagret har. I riktning österut är området med högre fosfathalt dåligt avgränsat, då alltför få prover tagits i detta område. Likaså är antalet prover i åkerns östliga del allför litet. De prover som kommer härifrån har dock gett låga värden.

Det är rimligt att anta att de förhöjda fosfaterna i den västra delen beror på mänsklig aktivitet, dvs på att avfall, främst djurben, deponerats på platsen. Det är emellertid inte möjligt att datera fosfaterna i förhållande till de olika bosättningsperioderna, varför en närmare tolkning ställer sig svår.

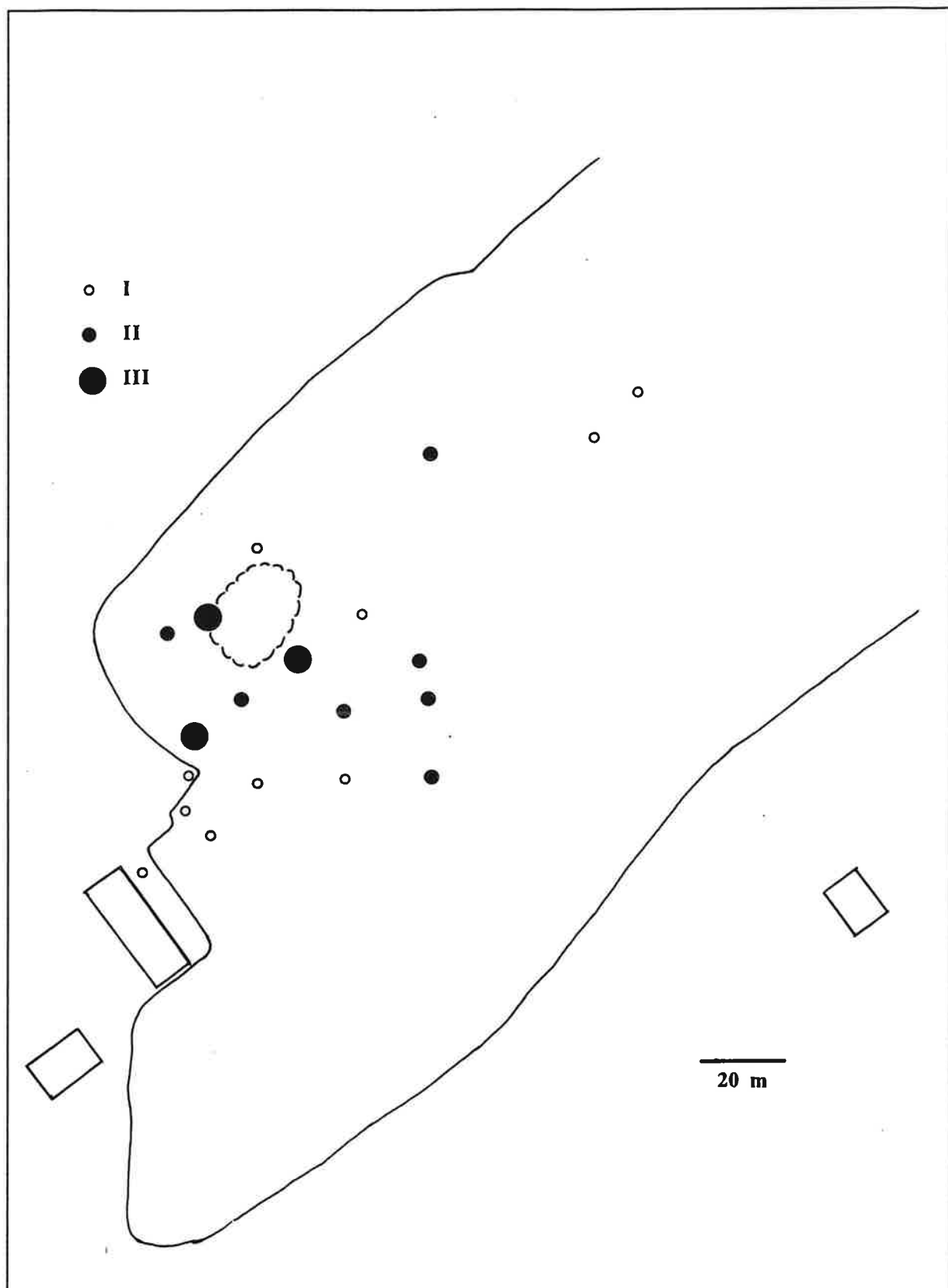

Fig 8. Resultatet av fosfatkarteringen.

Fyndbeskrivning

Tabell 2. Sammanfattning av fynden från undersökningen.

TYP	ANTAL	VIKT	ANM.
Keramik, stå	5	23	
Keramik, brå/jå	9	51	
Keramik, odat	5	25	
Mikrospånkärna	1	5	kambrisk flinta
Spånfr. m ret	1	5	spets?
Avslag m nötn	2	4	
Övr slagen flinta m ret	1	2	
Avslag	6	23	1 sidofr. av spånkärna, 2 yx/dolktillv.
Övr slagen flinta	2	11	
Avslag, diabas	7	-	
Avslag, bergart	1	9	
Övrig slagen kvarts	1	<1	
Bryne, sandsten	1	45	
Lerklining	2	15	
Bränd lera	>36	-	flera m trä/pinnavtryck
Tegel?	1	55	
Brända ben	2	2	
Snäckskalsfragm.	1	<1	

Som framgår av tabell 2 var fyndmaterialet från grävningen sparsamt, jämfört med de tidigare plockade fynden. Den bild som fås av fynden stämmer väl överens med de tidigare iakttagelserna. En mikrospånkärna, lösfynd 19, bekräftar förekomsten av senmesolitisk verksamhet. Den kan inte klart typbestämmas. Intressant nog är den tillverkad av kambrisk flinta från Kinnekulle, något som annars är sällsynt i Vänersborgsområdet. Den kambriska flintan är kronologiskt bunden huvudsakligen till senmesolitikum och har använts i ett begränsat område i NÖ Västergötland (Kindgren 1991). Det övriga flintmaterialet är svårdaterat. Inga redskap eller fragment av slipade yxor har påträffats. Ett par avslag har mötande avslagsärr på ryggsidan, vilket kan tyda på att de kommer från tillverkning av yxor eller dolkar. Detta skulle i så fall innebära en neolitisk datering, ev. även äldre bronsålder.

Keramiken är till största delen ornerad och svår att närmare datera. Några skärvor kan dock på grund av sin godstyp föras till stenålder, troligen trattbägartid. Flera skärvor av en helt annan godstyp finns också. De är finmagrade, glättade och har svart eller gulbrun färg. Den senare skärvan (F 9) har dekor av små yttäckande ovaler. Dessa skärvor kan med största sannolikhet dateras till äldre järnålder.

Ett antal bitar bränd lera tillvaratogs, främst i ett begränsat område nära kulturlagret i M2/M3 och Pg 5. Sannolikheten talar för att den brända leran hör samman med kulturlagret och därför kan ges en datering till äldre järnålder. Då flera av bitarna uppvisar avtryck av pinnar eller träytter, är det troligt att den brända leran utgör rester av lerklining till en nedbrunnen huskonstruktion från äldre järnålder.

8. SAMMANFATTNING

Undersökningen har påvisat förekomsten av ett omfattande boplatsoområde med bosättning från olika tidsperioder: senmesolitikum, trattbägartid, senneolitikum/bronsålder samt äldre järnålder. Boplatsens storlek kan inte helt fastställas, men den kan anses omfatta minst ca 200x100 m (NÖ-SV), beräknat på den största kända utbredningen av fynd och anläggningar.

Inom detta område förekommer anläggningar i form av härdar, troligen även gropar, samt bevarade delar av kulturlager. Då området varit odlat under lång tid, har dock plöjningen gått hårt åt de högre liggande partierna. Detta visas dels av den stora mängden skörbränd sten i ytan, som bör komma från upplöjda härdar, dels av det faktum att den största fyndmängden framkom i ploglagret eller vid ytplockning.

Att anläggningar och kulturlagerrester fortfarande ligger kvar under plogdjupet, bekräftas också av att keramik fortfarande kan plockas på ytan. Keramik bryts snabbt ner i ploglagret, och dess förekomst här tyder på att ny keramik fortfarande tillförs vid plöjningen.

I relation till provundersökningens målsättning (sid 4) kan följande sägas:

1. Omfattningen av trattbägarbosättningen har inte kunnat fastställas, då de flesta av de gjorda iakttagelserna inte kan föras till någon bestämd tidsperiod. Boplatsens utnyttjande under ett antal olika perioder innebär att det skulle krävas en betydligt större arbetsinsats än den som här varit möjlig för att lösa denna fråga.
2. Undersökningen har bekräftat förekomsten av bevarade kulturlager och anläggningar under plogdjupet. Ingen av dessa kan dock med säkerhet föras till trattbägartid, av samma anledning som ovan. I ett område har kulturlager kunnat dateras till tidigast äldre järnålder, och det är troligt att detta kulturlager hör samman med en nedbrunnen järnåldersbyggnad.
3. Fyndmaterialet visade sig betydligt mera sparsamt än väntat. Flera förklaringar kan tänkas. För det första har en del av keramiken förstörts då den kommit upp i ploglagret, och för det andra kan det tänkas att keramik har deponerats i gropar under plogdjupet. Beträffande flintan kan det framhållas att denna inte finns naturligt i området och därför varit en bristvara som man troligen hushållat med. Några större flintmängder bör man således inte vänta sig på stenåldersboplatserna i detta område.

9. TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens Dnr: 11.391-2487-83

Fornlämningsnr: Raä 133, Väne-Åsaka sn

Fastighetsnr: Lerum 3:8, 3:10 och 3:11, Väne-Åsaka Sn, Västergötland.

Markägare: Ingvar Axelsson, Lerums Uppegård, Väne-Åsaka.
tel. 0520-22075.

Ek. kartblad: 8C 3a Börsle

Koordinater: X 1302,1 Y 6466,3

Tidpunkt för undersökningen: April 1984

Arbetsdagar i fält: 5 dgr

Provundersökt yta: 10 000 kvm

Antal undersökta kvm: 5 kvm

Antal provgroppar: 27 st

Ansvarig för undersökningen: Karl-Göran Sjögren
Inst. för arkeologi
Box 2133
403 13 Göteborg

Övriga deltagare: Håkan Andreasson
Magnus Berg
Per Persson

Fyndförvaring: Fynd och dokumentationsmaterial förvaras på Inst. för arkeologi,
Göteborg.

10. LITTERATUR

Bagge, Axel

1934 Den äldre megalitkeramiken i Bohusläns stenkammargravar. *Studier tillägnade Gunnar Ekholm*, s 219-254. Göteborg.

1952 Fagervik. Ein Rückgrat für die Periodeneinteilung der ostschwedischen Wohnplatz- und Bootaxtkulturen aus dem Mittelneolitikum. *Acta Archaeologica* 22:57-118.

Cedergren, K.G.

1932 *Bidrag till Vänersborgstraktens förhistoria I*. Vänersborgs Söners Gilles Årsskrift. Vänersborg.

Digerfeldt, Gunnar & Welinder, Stig

1978 *Settlement development and human impact in the Hullsjön area, Västergötland, W. Sweden*. University of Lund, Dep. of Quaternary Geology, Report 15, Lund.

1985 An Example of the Establishment of the Bronze Age Cultural Landscape in SW Scandinavia. *Norwegian Archaeological Review* 1-2/18:106-114.

Lindström, A. & Lundbohm, Hj.

1885 *Praktiskt geologiska undersökningar inom norra delen af Elfsborgs län och Dalsland*. SGU Ser. C 72, Stockholm.

Kaelas, Lili

1953 *Den äldre megalitkeramiken under mellan-neolitikum i Sverige*. KVHAA Handl. 183, Antikvariska Studier V. Stockholm.

Kindgren, Hans

1991 Kambrisk flinta och etniska grupper i Västergötlands senmesolitikum. Browall, Persson & Sjögren (red): *Västsvenska stenåldersstudier*. GOTARC ser C No 8. Göteborg.

Sarauw, Georg & Alin, Johan

1923 *Götaälvsområdets fornminnen*. Göteborgs jubileumspublikationer III. Göteborg.

Sidenbladh, E.

1870 *Kartbladet Wenersborg med beskrivning*. SGU Ser. Aa nr 40.

Österholm, Inger & Sven

1982 *Spot test som metod för fosfatkartering i fält - praktiska erfarenheter*.

Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Rapport RAGU 1982:6.

APPENDIX 1. FYNDLISTA.

Enhet	Lager	Fnr	Flinta			Antal	Vikt	Anm	Keramik			Ovrigt Typ	Antal	Vikt	Anm
			Typ	Avsl. m nötm	Antal				Typ	Vikt	Anm				
Pg 3	PL	1	Avsl. m nötm	1	3	mötande slag									
Pg 5	PL	2						1	1		Br lera	1	1		
Pg 5	PL	2									Avsl, sten	1	9		
Pg 5	KL	3						1	14		Br lera	5	11		
Pg 6	PL	8									Br lera	4	5		
Pg 7	PL	4									Br lera m träavtryck	1	3		
Pg 7	PL	4									Snäckskalsfr	1	1		
Pg 10	PL	5									Br lera	1	1		
Pg 22	KL	6									Br lera	1	1		
Pg 26	KL	7	Spånfr	1	2			1	2	stå,om?	Kolfr	1	1		
M2		3									Kol				
M2		3									Br lera		30		
M2/M3		3									Br ben	2	1		
M3		3									Kol				
M3		3									Br lera	2	2		

Lösfynd Nr	Flinta		Antal	Vikt	Anm	Keramik			Övrigt			
	Typ					Antal	Vikt	Anm	Typ	Antal	Vikt	Anm
1						1	6	mynn., ja	Br lera (klining)	1	12	
2						1	4	ej stå				
3	avsl		1	5	neol (yxtillv?)	1	13	ej stå (hank?)				
4												
5									Bryne, sandsten	1	45	
6									Tegel?	1	55	
7						2	5					
8	Övr sl fl m ret		1	2								
9	avsl		1	2								
10	avsl m nötn		1	1								
11												
12									övr slagen kvarts	1	1	
13	avsl		1	7	sidofr av spånkärna	1	4	mynn, TRB?				
14	spånfr m ret		1	5	spets, bränd	2	8	stå?				
	avsl		1	4	yx/dolktilv.	5	24	ja				
15						1	5					
16	avsl		1	3								
17	avsl		1	1								
18	övr slagen		1	10								
19	mikrospånkärna		1	5	kambrisk flinta							
19	avsl		1	1								
20									Br lera (klining)	9		
21									Br lera (klining)	13		
22	övr slagen		1	1	bränd				avslag, diabas	7		

APPENDIX 2. PROVGROPSBESKRIVNINGAR.

Pg 1

0-7 cm grästorv
7-25 gul sandig mo(troligen sekundärt pålagd)
25-45 mörkbrun humös sandig mo
45- gul sandig mo med stenar
Inga fynd

Pg 2

0-22 Ploglager. I botten en del träkolsbitar.
22- gul lerig sandig mo med järnutfällningar.
Inga fynd

Pg 3

0-5 grästorv
5-33 ploglager
33- gulgrå sandig mo
Fynd 1 flinta

Pg 4

0-24 ploglager
24- gul sand
Inga fynd

Pg 5 (1 m²)

0-28 ploglager
28-35 kulturlager, svartbrun sotig sandig mo med träkol och bränd lera
35- vitgul sandig mo
Fynd av keramik, bränd lera, ev. slagen sten

Pg 6

0-15 ploglager m rikligt med brända stenar
15-25 stenig lerig sand. I gränsen mellan lagren fanns kolfragment, ev. rest av kulturlager.
Fynd av bränd lera i ploglagret

Pg 7

0-20 ploglager
20-25 grusig moig sand, berg i N halvan.
Fynd av bränd lera och keramik i PL.

Pg 8

0-38 ploglager.
38- sandig mo. Enstaka kolfr. i överkanten.
Inga fynd

Pg 9

0-25 ploglager
25-45 grå humös sandig mo med inslag av bränd lera samt skärvsten
45- grågul sandig mo
Inga fynd

Pg 10

0-25 ploglager
25-28 gul lerig sandig mo med enst. stenar
Fynd av bränd lera

Pg 11

0-30 ploglager
30- gul sandig mo
Inga fynd

Pg 12

0-31 ploglager m enst träkol
31- gul sandig mo
Inga fynd

Pg 13

0-35 ploglager
35- gul sandig mo
Inga fynd

Pg 14

0-35 ploglager
35- gul moig sand m enst stenar
Inga fynd

Pg 15

0-30 ploglager
30- gul sandig mo
Inga fynd

Pg 16

0-32 ploglager
32-34 mörkt gråbrun humös sandig mo
34- ljus grågul sandig mo
Inga fynd

Pg 17

0-25 ploglager
25-35 mörkt gråbrun humös lerig mo
35-48 ljus gråbrun humös lerig mo
48- gul lerig mo

Pg 18

0-30 ploglager
30- gul sandig mo
Inga fynd

Pg 19

0-30 ploglager
30- gul sandig mo
Inga fynd

Pg 20

0-25 ploglager

25-45 grå humös sandig mo m enst kolfragment. Lagerbotten sluttar åt S, troligen del av nedgrävning.

45- ljus sandig mo m järnutfällningar

Inga fynd

Pg 21

0-30 ploglager m enst kolfragment i botten

30- gul sandig mo m järnutfällningar

Inga fynd

Pg 22 (1 m²)

0-35 ploglager

35-70 kulturlager, mörkt brungrå humös sandig mo m träkolsfragment.

Lagerbotten sluttande, troligen del av nedgrävning.

70- gul sandig mo m järnutfällningar

Fynd av keramik i kulturlagret

Pg 23

0-30 ploglager

30- gul lerig mo

Inga fynd

Pg 24

0-30 ploglager

30- gul mo

Inga fynd

Pg 25

0-30 ploglager

30- gul sand

Inga fynd

Pg 26

0-30 ploglager

30-35 kulturlager, mörkgrå humös sand, rikligt m träkol

35- gul sandig mo m järnutfällningar

Fynd av ett flintavslag i botten av kulturlagret

Pg 27

Beskrivning saknas.

Inga fynd

APPENDIX 3. FOSFATLISTA.

Pg 1	-	
Pg 2	I	sandig mo
Pg 3	I	moig sand
Pg 4	I	sandig mo
Pg 5	II	kulturlager
Pg 6	III	sandig mo
Pg 7	II	stenig grusig sand
Pg 8	I	sandig mo
Pg 9	I	humös sandig mo
Pg 9	I	sandig mo
Pg 10	III	sandig mo
Pg 11	II	moig sand
Pg 12	II	sandig mo
Pg 13	II	moig sand
Pg 14	-	
Pg 15	I	humös sandig mo
Pg 15	I	sandig mo
Pg 16	I	mörkgrå humös sandig mo
Pg 16	I	ljusgrå humös sandig mo
Pg 17	I	mörkt gråbrunt lager
Pg 17	I	ljus gråbrunt lager
Pg 18	II	sandig mo
Pg 19	-	
Pg 20	I	
Pg 21	-	
Pg 22	I	
Pg 23-27	-	
M1	II	sand
M3	III	lager 3

APPENDIX 4. FOTOLISTA.

Film 1 dia

- 1 V delen av boplatsen, översikt från S.
- 2 V delen av boplatsen, översikt från impedimentet mot S
- 3-4 Ö delen av boplatsen, översikt från impedimentet mot NÖ
- 5 Boplatsen V hörn, pg 7 under arbete.
- 6-7 Pg 5, profil från S med kulturlager.
- 8-9 M1, A1 första framrensning.
- 10-11 M1, A1 helt framrensad.
- 12-13 M1, A1 profil.
- 14-15 M2, övre stenigt lager framrensat.
- 16-20 M2+M3 bottenlagret
- 21-23 M2+M3 profil med kulturlager.
- 24 Ö delen av boplatsen, översikt.

Film 2 svartvit

- 1-3 V delen av boplatsen, översikt från S.
- 4 S delen av boplatsen, översikt från V.
- 5 V hörnet av boplatsen från SÖ.
- 6-7 Ö delen av boplatsen från V.
- 8-9 V delen av boplatsen, pg 5 under grävning.
- 10-11 Pg 5, profil.
- 12-13 M1, A1 första framrensning.
- 14-15 M1, A1 framrensad.
- 16-17 M1, A1 profil.
- 18-19 M2, övre stenlager framrensat.
- 20-21 M2, kulturlagret genomgrävt.
- 22-25 M2+M3, bottenlagret.
- 26-29 M2+M3, profil med kulturlager.

APPENDIX 5. NYUPPTÄCKTA STENÅLDERSBOPLATSER

I samband med undersökningarna vid Lerums Hage besiktigades också en del av de kringliggande åkrarna, varvid en del stenåldersfynd framkom. Fynden kommer från fem olika platser (fyndplats A-E, se fig 8). Fynden består av:

Fyndplats A:

Upplöst sot samt skörbrända stenar synliga i åker.

Fyndplats B:

TYP	ANTAL	VIKT	ANM.
spånfr. m ret.	1	1	lancett?
avslag m ret.	1	<1	bränt
övr. sl. fl. m nötn.?	1	8	
spån/avsl. kärna, närmast 1-sid 2-pol.	1	59	
spån	2	2	fragm.
avslag	8	25	1 m. cortex
övr. slagen flinta	2	5	brända
avslag, kvarts	1	<1	
övr. slagen kvarts	2	15	
avslag?, bergart	1	60	
SUMMA	20	177	

Enligt uppgift från B.Axelsson, Lerums Uppegård, har tidigare även spån hittats på denna plats.

Fyndplats C:

TYP	ANTAL	VIKT
avslag	2	8
avslag, diabas	1	90
br. lera	1	15

Fyndplats D:

ART	ANTAL	VIKT	ANM.
ryggspån	1	2	
spån m nötning ?	1	3	
plattformskärna, bergart	1	65	
avslag, bergart	1	27	
keramik	2	7	1 trol. neolitisk

Fyndplats E:

ART	ANTAL	VIKT
lihultyxa, diabas	1	245
övr. slagen(?) kvarts	1	145

Dessutom hade, enligt uppgift från markägaren till gården Bustomten, härdar syns vid plöjning i ett område ca 100-150 m SV om denna gård (se fig 8).

Av dessa fyndplatser/boplatser kan B och E dateras till resp. tidig- och senmesolitikum, medan D troligen är åtminstone neolitisk, och de övriga odaterade.

Av speciellt intresse är boplatz B genom sin tidiga datering. Den har också ett intressant läge på en liten, väl avgränsad platå. I dennas Ö del syntes upplöjt sot, troligen efter en härd. Tidigmesolitiska boplatser är i övrigt främst kända från kustområdet.

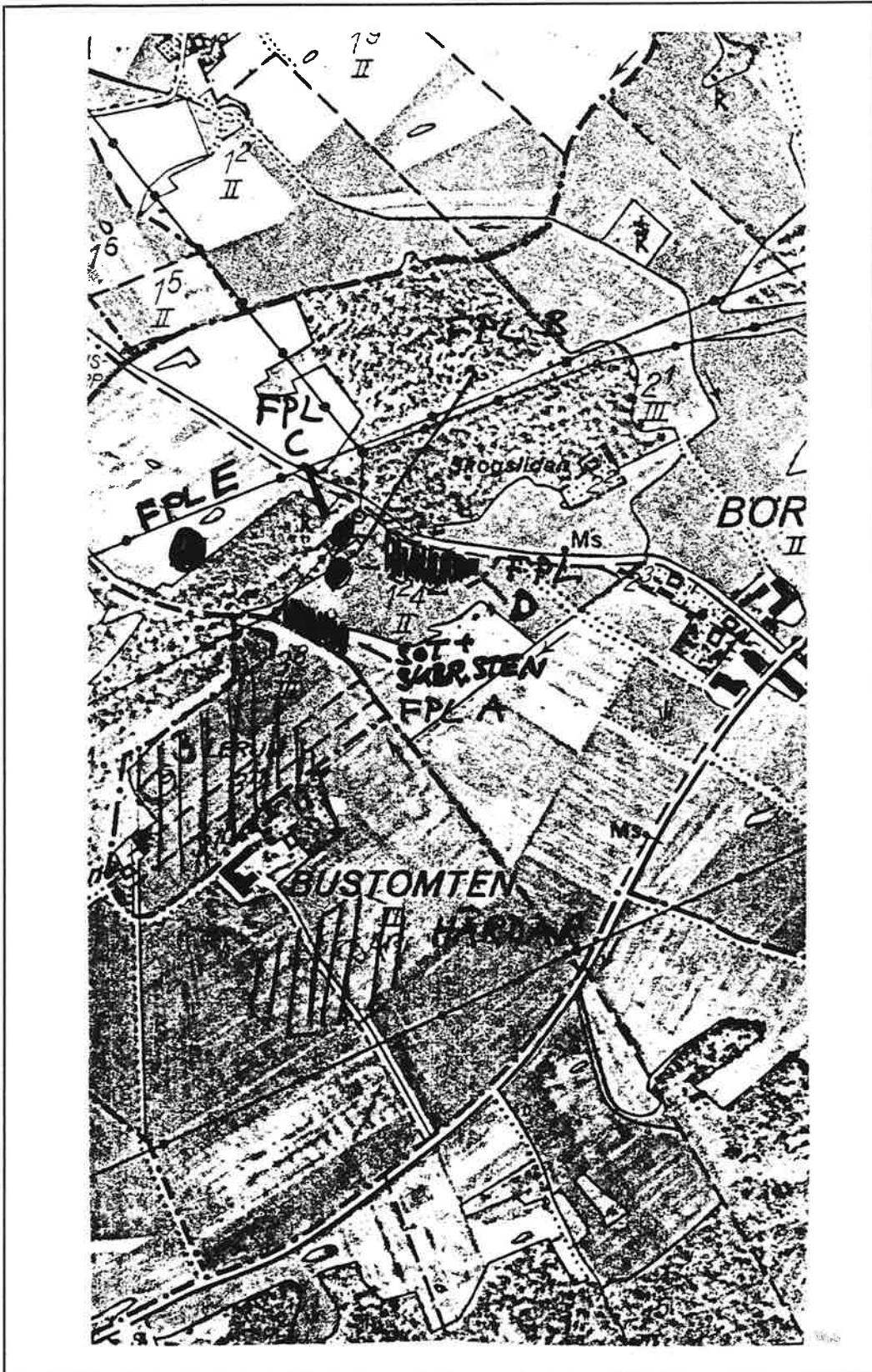

Fig 9. Ek kartbladet 8C3a med de nyupptäckta fyndplatserna markerade.

100

100